Biró Z. Zoltán

AZ AGRÁRINNOVÁCIÓ FEJLESZTÉSPOLITIKAI INTEGRÁCIÓJA

Bevezető

A székelyföldi térségben az utóbbi években számos agrárinnovációs kezdeményezés jelent meg, erről a folyamatról a PAHRU korábbi kötete nyújtott tájékoztatást (Biró–Magyar 2013). A székelyföldi agrártevékenységek innovatív mozaikjáról készített részletes bemutatás szerzői azt találták, hogy az agrárjellegű innovációs kezdeményezések egyik legfontosabb jellemzője (sok más mellett) a lokális léptékű elszigeteltség, a helyi társadalomba való integráltság hiánya. Az agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói és a lokális agrárszereplő között is tátongó szakadék sok esetben a vállalkozó, kísérletező családon belül is érzékelhető. A térségi agrárfejlesztések történetét és az agrárium jövőbeli fejlesztési kérdéseit szem előtt tartva relevánsnak mutatkozik az a kijelentés, hogy a székelyföldi térség agrárszektorának fejlesztésében, és tágabb vonatkozásban is, a térségi társadalmi modernizáció érdekében szükség van az agrárinnovációs kezdeményezésekre. Jelen tanulmány érveket sorakoztat föl amellett, hogy miért van szükség az agrárinnovációs kezdeményezéseknek a lokális tervezési folyamatokba való integrációjára.

Agrárinnováció alatt – jelen kötet bevezető tanulmányához kapcsolódva – a következőt értjük: a székelyföldi térségben az innováció alapvetően endogén termék, innovatív tartalmát az adott társadalmi közeghez és a fennálló agrárgyakorlathoz mért különbözősége adja. Innovatív szerepe az a potenciális változás lehet, amelyet az adott kontextushoz való viszonyulás révén elindít vagy elindíthat.

Az agrárinnovációs kezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrálásáról beszélve számba kell venni azokat az előzményeket, amelyek a mai magatartásokat és cselekvési mintákat kitermelték. Fontos megvizsgálni és megérteni a térségi agrárium kapcsán az innováció és a tervezés alakulását (társadalomtörténeti aspektus). A tanulmány első részében röviden áttekintjük a térségi agrárinnováció fejlődését meghatározó időszakot (1960-as évektől napjainkig), kiemelve az innováció és az agrárium kapcsolatára ható jelentős változásokat és változtatásokat. Az agrárinnovációs kezdeményezések térségi integrációjának meghatározó

kérdése az, hogy a továbbiakban az innováció és a tervezés viszonya miként alakul (tervezési aspektus). Tanulmányunkban érveket sorakoztatunk fel amellett, hogy miért mutatkozik szükségesnek az agrárinnovációs kezdeményezések lokális szinten való integrációs folyamatának elindítása. A tanulmányt néhány következtetés és a vizsgált téma továbbgondolását ösztönző gondolat zárja.

Innovációs és tervezési előzmények

Az agrárszektorral kapcsolatos kérdésfelvetések megalapozásához szükségesnek tartjuk, hogy jelzésszerűen áttekintsük azokat a korábbi társadalmi változásokat, amelyek a felvetett téma kapcsán relevánsnak mutatkoznak, és amelyek a tervezés és az innováció viszonyát ma is befolyásolhatják. Ebben a térségben 1962-ig (ez a téeszek létrehozási folyamatát lezáró év) a térségi agráriumot az önfenntartó, saját erőre alapozó családi gazdálkodás határozta meg (agrárüzemek, nagybirtokok korábban is csak kevés településen voltak). A felaprózott birtokszerkezet és az ehhez kapcsolódó gazdálkodási gyakorlat a kialakított családi léptékű struktúra működésének fenntartására irányult. Ez a működési modell általában a stabilitásra, a kialakított szerkezet és működési rend fenntartására irányult. A családi léptékű gazdálkodási gyakorlat, az ezt fenntartó kulturális minták nem kedveztek az agrárszektoron belüli innovációs gyakorlat megjelenésének, s a tervezési gyakorlat is kimerült a családi szerkezet fenntartására irányuló igyekezetben .

A téeszek kialakítása ennek a családi léptékű gazdálkodási modellnek a felszámolását jelentette, elsősorban a tulajdonszerkezet erőszakos átalakítása révén. Több antropológiai elemzés is górcső alá vette a rendszerváltás előtti időszak agráriummal kapcsolatos sajátosságait, különös tekintettel a térségi kollektivizálás folyamatára (lásd ezzel kapcsolatban: Bodó 2004). Jelen tanulmány szempontjából fontosnak tartjuk kiemelni a kollektív gazdálkodás gyakorlatának azon elemét, miszerint az agráriummal kapcsolatos tevékenységet gyakorlatilag teljesen kivette a helyi gazdák kezéből. A kényszerhelyzetbe hozott családok két különböző túlélési stratégia között választhattak: az egyik a kivárásra alapozott (nem változtatott lakhelyet, túlélési stratégiákat működtetett), a másik a radikális váltásra (élettér- és életmódváltás) voksolt. Akik helyben maradtak, azok kis területen (saját kert, kisméretű háztáji) egészen 1989-ig egyéni gazdálkodást folytattak, szinte kizárólag a családi élelmiszerszükséglet kiegészítése céljából. A szerkezetátalakítás után megjelentek innovációs folyamatok (gépesítés, üzemszerű munkaszervezés, korábban nem gyakorolt termelési technológiák, stb.), azonban ez az innováció az új agrárelit (helyi

vezetés, agrármérnökök) ügye maradt, a kisméretű családi gazdálkodást, az azt fenntartó tudást nem érintette. A tervezési gyakorlat még távolabbra került, ebben már a helyi elit sem vehetett részt, a családok meg végképp nem.

Az 1989-es fordulatot követően az agrárszektor működését nagymértékben dominálta a mezőgazdasági területek visszaigénylése. Ez a folyamat nem tekinthető ma sem lezártnak, mivel a mezőgazdasági területek egy része mind a mai napig nem került olyan állapotba (tulajdonjogi kérdések tisztázása, mezőgazdasági parcellák kimérése és EU-s szabványok alapján való beazonosítása, stb.), hogy hozzájáruljon egy fenntartható, versenyképes agrárium kialakulásához. A jogos tulajdonhoz való ragaszkodás és a kollektivizálás előtti gyakorlat újjáélesztése iránti elkötelezettség a rendszerváltást követő időszakban jelentősen késleltette az innovatív kezdeményezések megjelenését. Ez nagyrészt annak tudható be, hogy 1989 után a családi gazdaságok túlnyomó része a kollektivizálás előtti gazdálkodási gyakorlat rehabilitációjára törekedett. Ez a közel egy évtizeden át tartó rehabilitációs törekvés azt eredményezte, hogy az innovációnak továbbra is nagyon kevés tér jutott, s a lokális tervezési folyamatok sem indultak be. Ez a rehabilitációs törekvés késleltette azoknak a folyamatoknak a beindulását is (szervezett továbbképzési programok, pályázati úton történő forrásbevonás, térségi és/vagy lokális léptékű tervezési folyamatok,településfejlesztési és ágazati stratégia tervezés), amelyek az agrárszektoron belüli innovációs kezdeményezések kialakulását megalapozhatták volna. Ennek következtében a rendszerváltást követő időszakban, egészen az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat elindulásáig, térségi léptékben egyre jobban eluralkodott az a vélekedés, hogy az agráriummal nincs amit kezdeni. Az agrárinnováció az 1989-es társadalmi váltás utáni első időszakban nem is tematizálódott, a farmalapítási kezdeményezések a közbeszéd szintjén a vállalkozások körébe sorolódtak.

Hargita megyében 1998-ban a Hargita Megyei Tanács támogatásával elindult a kistérségi szerveződési folyamat (lásd ezzel kapcsolatban Mátéffy 2004), amely elsősorban megyei léptékben támogatta a vidékfejlesztéssel kapcsolatos gondolkodás elterjedését (ezt később Kovászna megye is követte, jóval később Maros megye). Habár nem kizárólag az agráriumra koncentrált, ennek ellenére számos olyan fejlesztési folyamatot indukált, amelyek előtérbe hozták a kistérségi és lokális tervezés szükségességét, első alkalommal vált elfogadottá az a szakmai diskurzus, amely a strukturális változást, illetve az újszerű kezdeményezések szükségességét hangsúlyozta. Az innovációs narratíva még ebben az időszakban sem jelent meg, s a tervezési gyakorlat sem az agráriumra irányult.

2007 január 1-től Románia is az Európai Unió tagjává vált. Ugyanerre az időszakra tehető (2007-2008-as időszak) a társadalmi innováció megfogalmazódása, és ettől az időszaktól beszélhetünk reálisan az agrárszektoron belüli innovatív kezdeményezések megjelenéséről. Ahogy korábban jeleztük, a térségi agrárszektor alakulását tekintve az Unióhoz való tartozás időszaka témánk szempontjából számos olyan aspektust tartalmaz, amelynek számbavételétől nem tekinthetünk el.

Az első és legfontosabb aspektus a lokális és térségi tervezési gyakorlat elterjedése. 2007-től kezdődően Hargita megye számos településén és térségében elindult a lokális léptékű stratégiakészítési folyamat. A stratégiakészítés egyik jelentős eredménye nyilván a helyzetfeltárás módszerével való megismerkedés volt. A 2007-es időszakig a székelyföldi térségben nem készültek olyan település- vagy térségi léptékű összegző anyagok, amelyek összegezték volna az agrárium (és természetesen nem csak az agrárium) aktuális helyzetének fontosabb adatait. Ennek hiányában a korábbi időszakban a tervezés lehetősége érdemben nem is merülhetett fel, hiszen nem fogalmazódott meg reális kép arra vonatkozóan, hogy milyen helyzetben van a székelyföldi térség agrárszektora. A fejlesztési stratégiák ezen a téren részben előrelépést hoztak.

A lokális és térségi léptékű tervezési gyakorlat értelemszerűen azt eredményezte, hogy a tényfeltárásban és a tervezésben helyet kapott valamilyen mértékben az agrárium is. Azonban a fejlesztési stratégiákba bekerült agrár jellegű javaslatok többnyire a kényszer („azzal is valamit kezdeni kellene…") és/vagy a mintakövetés (a fejlesztési anyagokat a máshol látott modellek szerint készítették) eredményei voltak, és nem a belső igény által fogalmazódtak meg. Ennek következtében az agráriumra vonatkozó fejlesztések térségi szinten dominánsan triviálisak és egysíkúak maradtak. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ez nem az ebben az időszakban zajló tervezési folyamat minősítése, hanem az akkori szakmai tudás és társadalmi mentalitás szükségszerű következménye. A térségi és lokális tervezési folyamatok első fázisában ezért nagyon kevés innovatív elem merült fel, s az elkészített stratégiai anyagokba még kevesebb került bele. Ha megvizsgáljuk ennek a korszaknak a fejlesztési dokumentumait, akkor dominánsan a következő típusú agrárfejlesztéssel kapcsolatos célkitűzésekkel, általános javaslatokkal találkozunk:

- a mezőgazdasági területek tulajdonjogi kérdéseinek rendezése
- a parlagon heverő területek hasznosítási lehetőségének keresése
- a mezőgazdasági termékek értékesítésének kérdése
- az egyes agrárágazatokat felölelő egyesületek létrehozása és működtetése.

Az agrárszereplők a stratégiakészítéssel kapcsolatos diskurzusokban dominánsan az aktuális nehézségeket (termőterületek feldaraboltsága, fiatalság érdektelensége az agráriummal szemben, nem megfelelő géppark és tudáskészlet) és a lehetséges hátrányokat (értékesítési probléma, nem megfelelő törvényi hátterek, finanszírozási nehézségek, állami szerepvállalás hiánya) hangsúlyozták. Az általános jellegű, mintakövetésből fakadó agrárfejlesztésekkel kapcsolatos javaslatok mellett a stratégiát készítő szakértői csoportok kezdeményezésére több olyan javaslatcsomag is megfogalmazásra került, amelyek egy vagy több innovatív elemet tartalmaztak. Ilyenek például:

- térségi alapú termékbegyűjtő és termékértékesítő központ létrehozása
- gyógynövények szervezett formájú termesztése és értékesítése
- termőföldek tagosítása
- parlagon heverő földterületek bérbeadási gyakorlatának kiterjesztése
- hálózatosodási folyamatok kiterjesztése az agrárszereplőkre, térségi hálózatok kialakítása, térségen kívüli hálózatokba való bekapcsolódás.

A 2007-2013-as időszakban számos változás történt, amelyek érintették az agrárszektort. Ezek közül csupán jelzésértékűen emeljük ki a területalapú és az állatok után kapott támogatási formák megjelenését, amelyek szakmai szempontból jelentős változást eredményeztek, hiszen értékként határozták meg a mezőgazdasági tevékenység alapjait (termőföld, állatok). Habár jelentős változásról (változásokról) beszélhetünk a 2007-2013-as programozási időszakban, a székelyföldi térségben nem került sor olyan fejlesztési stratégia módosításra, amely kifejezetten az agráriumban bekövetkezett változásokra, változtatásokra kívánt reagálni. Elméleti lehetőség volt rá, gyakorlati igény nem mutatkozott.

*

Amint az a tanulmányban áttekintett időszakok bemutatásából kiderül, az agrárinnováció térségi léptékben való megjelenését számos tényező hátráltatta. Egyfelől azt láttuk, hogy az újításra, a kezdeményezésre nem mutatkozott igény. Voltak olyan időszakok, amikor ez föl sem merülhetett. Más időszakokban pedig az előrelépési lehetőségek keresése helyett az agrárium terén a korábbi állapotok visszaállítására irányuló törekvés dominált. Másfelől pedig azt láttuk, hogy nem alakult ki (egyes időszakokban nem is alakulhatott ki) a tervezés gyakorlata, ennek közösségi léptékben nincsenek ismert, gyakorolható mintái. A két folyamat (az innováció hiánya és a tervezés hiánya, illetve alacsony szintje) nyilván összekapcso-

lódott és erősítette egymást. Az utóbbi évek gyakorlata pedig azt mutatja, hogy a tervezési gyakorlat általánossá vált, már-már standardizálódott. Az innovációs kísérletek száma – többnyire az utóbbi évek termékeként – megnövekedett, de ezek az újszerű kísérletek a lokális tervezési gyakorlatba nem kerülnek bele (maga az agrárszektor is csak formálisan vagy csak az általánosságok szintjén). Lokális szinten a tervezés és az innovációs gyakorlat nem találkozik. S érdekes módon ennek az összekapcsolásnak az igénye sem fogalmazódik meg.

A tanulmány következő részében azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy miért van szükség az innovatív jelleggel bíró agrárkezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrációjára.

Az innovatív kezdeményezések integrálása a tervezési folyamatokba

Az Európai Unióhoz való csatlakozás előtti és a csatlakozást követő időszakban a lokális vidékfejlesztési folyamatok jelentős mértékben hozzájárultak a fejlesztési stratégiakészítés elterjedéséhez. Térségünkben számos lokális, kistérségi, megye léptékű fejlesztési dokumentum készült, valamint fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az integrált jellegű stratégiák mellett megjelentek az egyes ágazatokra vonatkozó fejlesztési stratégiák is. A stratégiakészítés gyakorlatának elterjedésével párhuzamosan érdemes megvizsgálni ezen dokumentumokat tartalmi vonatkozásban is. Ennek egyik leginkább aktuális oka a küszöbön lévő új tervezési időszak (2014-2020), valamint az, hogy az új fejlesztési stratégiák készítését magától értetődő tényként kezelik mind a megrendelők, mind pedig a fejlesztési dokumentumokat készítő szakemberek. Mivel a 2014-2020-as tervezési időszakra vonatkozó lokális fejlesztési tervek elkészítése még folyamatban van, lehetőség van olyan szakmai elemzések elkészítésére, amelyek érdemben hozzájárulhatnak a fejlesztési dokumentumok tartalmának körvonalazásához. Erre több szempontból is szükség van:

- Az új fejlesztési tartalmaknak reflektálniuk kell a 2007-2013-as időszakban elért eredményekre, ideális esetben ezek továbbvitele, továbbgondolása kell legyen a cél.
- Megkülönböztetett figyelemmel kell kezelni a helyi erőforrásokra épülő sikeres kezdeményezéseket.
- Lokális és térségi szinten ki kell alakítani azokat a fejlesztéspolitikai folyamatokat, amelyek az alulról jövő kezdeményezéseket támogatják.
- Az új fejlesztési tartalmaknak illeszkedniük kell az országos és uniós léptékű fejlesztési folyamatokba.

Az agrárinnovációs kezdeményezések terén végzett feltáró jellegű kutatómunka egyértelműen igazolta, hogy számos endogén erőforrásokon alapuló, innovatív agrárjellegű kezdeményezés van a térségben. Ezek egyáltalán nincsenek, vagy csak nagyon kis mértékben vannak hozzákapcsolva a tervezési, fejlesztési folyamatokhoz. A témában készített interjúk kapcsán (lásd jelen kötet interjúanyagait) kijelenthetjük, hogy több szempontból is jelentős fejlesztési potenciál rejlik bennük. Amennyiben elfogadjuk azt a tényt, hogy ezek a kezdeményezések fejlesztési szempontból pozitív hatással lehetnek az agrárium lokális és térségi léptékű fejlesztésére, akkor magától értetődő, hogy választ kell keresni azokra a kérdésekre, hogy ez milyen feltételek mellett valósítható meg.

A 2014-es évvel kezdődően új fejezet indul a fejlesztések tervezésében. Lejártak a korábbi tervezési időszak fejlesztési stratégiái és kezdetét vette az új tervezési időszak, amely értelemszerűen új fejlesztési dokumentumok elkészítését is jelenti. Jelentős fejlesztéspolitikai kérdés, hogy mit kell tartalmazniuk ezeknek a fejlesztési dokumentumoknak, milyen új szempontokat kell figyelembe venni, illetve hova kell helyezni a hangsúlyokat. Jelenleg még nem rendelkezünk elegendő információval ahhoz, hogy az agrárinnovációs folyamatról térségi léptékű következtetéseket vonjunk le, de azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy ezekkel a kezdeményezésekkel a lokális léptékű tervezési folyamatok kialakítása során számolni kell. Az újszerű kezdeményezések lokális tervezési folyamatokba való integrációját szorgalmazza az a tény is, hogy a 2013-as évvel záródó tervezési időszakkal kapcsolatos szakmai elemzések, az új Európai Uniós léptékű fejlesztési dokumentumok világosan utalnak arra, hogy az új tervezési időszakban a lokális, endogén erőforrásokra alapozott innovatív kezdeményezések szerepe hangsúlyosabbá válik.

A következőkben összefoglaljuk azokat az érveket amelyek amellett szólnak, hogy a lokális tervezési folyamatokban meghatározó helyet kell kapjanak az agrárinnovációs kezdeményezések is.

a. Az agrárinnovációs kezdeményezések fenntarthatóan működnek. A székelyföldi térségben beazonosított kezdeményezések működtetőivel készített interjúk sora világosan mutatja, hogy a 2007-2013-as időszakban számos olyan lokális folyamat indult el, amelyek jelenleg is fenntarthatóan működnek. A térségben zajló kisebb-nagyobb agrárfejlesztésekkel összehasonlítva az általunk vizsgált esetek több szempontból is sikeresként írhatóak le. Az agrárkezdeményezések mozgatóival készített beszélgetések alapján kijelenthetjük, hogy számos olyan tényező beazonosítható, amelyek hozzájárultak a fenntarthatóság kérdéséhez. Ilyenek:

- Helyi adottságokra alapozott ötlet: a vizsgált kezdeményezések alapötlete térségi adottságokra alapoz és/vagy figyelembe veszi a térség releváns jellemzőit. Különösen fontos e tekintetben a helyi betagolódási igyekezet.
- Kifele irányuló kapcsolatrendszerek kialakítása és működtetése: az adott tevékenységhez szorosan kötődő kapcsolathálók feltérképezése és aktív részvétel.
- Pályázati források kihasználása: egy adott tevékenység kiépítése, működtetése és fenntartása több pályázati forrás sikeres beépítését feltételezi.

b. Az agrárinnovációs kezdeményezések sikeresen abszolválják és alkalmazzák a térségbe irányuló, agráriummal kapcsolatos tudástranszferből származó ismereteket.

Már az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat előtt is számos agráriummal kapcsolatos képzési, továbbképzési lehetőség vált elérhetővé a székelyföldi térségben. Napjainkban is rendszeres és változatos agráriummal kapcsolatos képzési formákat találhatunk. Jelen tanulmánynak nem célja, hogy ezeket a képzési formákat tartalmi vagy bármilyen más szempontból értékelje. Ennek ellenére nyilvánvaló tény, hogy az általunk vizsgált sikeres agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói térségi léptékben jóval hatékonyabban tudták abszolválni a megszerzett ismeretanyagot, mint bárki más a környezetükből. A képzési tartalmak saját tevékenységükkel való szerves összekapcsolása, valamint a képzéssel együttjáró további előnyök szinergiahatásának kihasználása (külföldi tanulmányutak ismereteinek hasznosítása, térségen kívüli kapcsolatok építése, idegen nyelvi ismeretek elsajátítása/bővítése, stb.) révén a sikeres agrárinnovációs törekvések szereplői egy működőképes mintát kínálnak. Jó kérdés, hogy milyen egyéni kompetenciák és képességek tették képessé az általunk vizsgált agrárszereplőket a képzési tartalmak olyan léptékű integrációjára, amelyek értelmezésünkben jelentősen hozzájárultak a térségi léptékben innovatív folyamatok elindításához. A közeljövőben elinduló lokális és térségi tervezési folyamatok és az ezekben a folyamatokban részt vevő szakértők feladata kell legyen ezen kérdéseknek a megvizsgálása, a releváns válaszok keresése, elsősorban abból a célból kifolyólag, hogy a sikeres agrárinnovációs kezdeményezéseket szervesen beépítsék a tervezési folyamatokba.

c. Hozzájárulnak a lokális erőforrások kialakításához és az erőforrások feletti kontroll helyben tartásához. Az agrárinnovációs kezdeményezések kivétel nélkül helyi (elsősorban az agráriumhoz köthető) erőforrásokra építenek, ugyanakkor tevékenységükkel további lokális erőforrások kialakulásához járulnak hozzá. Ennek értelmében a lokalitás erejét növelik és megvalósítják a Christopher Ray féle kultúragazdasági elmélet egyik meghatározó lépését, miszerint növelni kell a lokális szereplők helyi erőforrások feletti rendelkezési arányát. Továbblépve, az agrárinnovációs kezdeményezések szereplői sikeresen működtetik tevékenységüket, és ezáltal személyükben létrehoztak egy újabb lokális erőforrást, a gazdasági tevékenységet sikeresen működtető humánerőforrást. A 2014-2020-as időszakban előre láthatólag fel fognak értékelődni a helyi erőforrásokon alapuló fejlesztési kezdeményezések, így az általunk vizsgált kezdeményezések világosan körvonalazzák a vidéki térségek kitörési lehetőségeinek egyik irányát. Ugyanakkor a Ray féle kultúragazdasági modell leírásában (Ray 2008) megtalálható annak az indoklása is, hogy miért van szükség az újonnan létrehozott erőforrások lokális integrációjára. Christopher Ray értelmezésében a lokális léptékben beazonosítható erőforrások egy jelentős része a helyi társadalom értelmezésében nem része a lokális kultúrának vagy a lokális identitásnak. Ennek oka újszerűségükben rejlik, működésük egy vagy több eleme olyan mértékű vagy jellegű újdonságként aposztrofálódik, hogy azt a lokalitás nem tudja sajátjaként értelmezni. Magától értetődően következik a másságként való megjelölés és ennek következtében nem releváns a mintakövetés elvárása sem. A lokális folyamatokba való integrálás egyik első lépése a helyi léptékű tervezési folyamatokba való integrálás, amely során a helyi társadalom megérti és elfogadja az agrárinnovációs kezdeményezések létjogosultságát.

d. Kapcsolatrendszerük hozzájárulhat a lokális és térségi agrármarketing fejlesztéséhez. A térségi agrárinnovációs aktorok feltérképezése, a velük készített beszélgetések egyértelmű bizonyítékot szolgáltattak arra, hogy a lokális szinten tapasztalható „kirekesztés" nem jelent egyet a teljes elszigeteltséggel. A vizsgált aktorok ugyanis tevékenységük kiépítése számos térségen kívüli (regionális, országos, nemzetközi) hálózatba bekapcsolódtak. A bekapcsolódás esetünkben nem jelent aktív használatot/részvételt is. Az említett hálózatokban való jelenlétüket nagymértékben meghatározza a végzett tevékenység, vagyis csak akkor válnak a hálózatok aktív használóivá, ha azt a tevé-

kenységük megköveteli. Ebből kifolyólag messze nem tudják kihasználni és hasznosítani az adott kapcsolati rendszerekben és hálózatokban rejlő lehetőségeket, viszont eredményesen tudják használni tevékenységük menedzselésében. A lokalitás érdekeit tekintve szakmai szempontból indokolt felmérni, hogy milyen előnyökkel szolgálhat a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói által elérhető hálózatok és kapcsolatrendszerek becsatornázása, hiszen azt mindenképpen tényként kell kezelnünk, hogy ezek a kapcsolati hálók hozzájárultak az agrárinnováció térségi megjelenéséhez.

e. A pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések útmutatók lehetnek a lokális és térségi léptékű agrárfolyamatok számára. A térségben található pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések egyértelműen az agrárszektor fejlődésének működő példái. Az utóbbi évek gyakorlata világosan mutatja, hogy az eddigi fejlesztési gyakorlat nem elégséges az agrárszektor egységes és hatékony megmozdításához. Ahogy arra már korábban utaltunk, a 2007-2013-as időszak agrárfejlesztései elsősorban a tulajdonjogi kérdések rendezésére és a rendszerváltás előtti időszak jellemzőinek felszámolására irányultak. A területrendezés kérdése mellett megjelentek a különböző támogatási formák, amelyek nagy népszerűségnek örvendenek a térségben, ám ez támogatási forma sem volt képes átütő erejű változásokat generálni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a székelyföldi térség agrárfejlesztéseit dominánsan az iránykeresés jellemezte, és nem sikerült meghatározni és megalapozni azokat a domináns fejlesztési irányokat, amelyek a térség jövendőbeli agráriumát meghatároznák. Ezen gyakorlat kialakulását nagymértékben akadályozta az a tény is, hogy sem lokális, sem térségi léptékben nem kerültek megmutatásra, megvitatásra olyan agrárfejlesztési kezdeményezések, amelyek bizonyíthatóan működőképesek. Az agrárinnovációs kezdeményezések lokális és térségi integrációja azért is szükséges, hogy hozzájáruljon a lokális és térségi léptékű agrárfejlesztések fontosabb irányainak meghatározásához.

f. Az agrárinnovációs kezdeményezések megtartása, erősítése nem lehetséges a lokális folyamatokba való integrálás nélkül. Ez a kijelentés az egyik legfontosabb szakmai érv amellett, hogy a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezésekkel foglalkozni kell. A témában készített interjúk és a terepen szerzett tapasztalatok alapján kijelenthetjük, hogy a vizsgált agrárkezdemé-

nyezések lokális léptékben „magukra vannak hagyva". A lokalitás támogatása nélkül az agrárium ezen szereplői több olyan funkciót sem tudnak ellátni, ami értelmezésünkben a lokalitás, és természetesen ezen túlmenve a térség érdeke is lenne. Az a-e. pontokba foglalt érvek is érintőlegesen utaltak már erre a problémára, miszerint a két szereplő (innovatív agrárszereplők és a lokalitás) között húzódó szakadék felszámolása mind a két fél számára előnyökkel szolgálna. Mindemellett azonban azt is ki kell emelni, hogy habár az elmúlt időszakban az agrárinnovációs kezdeményezések a lokalitás támogatása nélkül is talpon tudtak maradni, ez a gyakorlat középtávon már nem tartható. A tartós lokális elszigeteltség vagy a lokalitásból való kilépéssel, vagy pedig felszámolódással végződik. A lokális és térségi agrárfejlesztések továbbgondolását szem előtt tartva a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések figyelmen kívül hagyása súlyos szakmai hiba lenne, és jelentős visszalépést jelenthet. A lokális szintű integráció egyik első, magától értetődő és aktuális lépése a tervezési folyamatokba való integráció, hiszen ezzel:

- a tervezésben részt vevők elismerik a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések létezését, eddigi munkájukat
- az agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói deklaráltan is kiemelt lokális agrárszereplőkké válnak
- tevékenységük szélesebb léptékben ismertté, átláthatóbbá válik
- az agrárinnovációs kezdeményezések megvalósításai maguk az innovatív aktorok számára is átértékelődnek. Szembesülnek azzal, hogy jelenlétük és munkájuk érték.

Összegzés

Az agrárinnovációs kezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrációja mellett felsorakoztatott érvek világosan mutatják, hogy a helyi fejlesztési folyamatok felpörgetésében elméletileg jelentős szerephez juthatnak az agrárium területén működő innovatív elemeket is tartalmazó struktúrák. Természetesen nagyon sok kérdés fogalmazható meg a hogyannal kapcsolatban, ám erre a problémára jelen tanulmány nem keresi a megoldást. Sokkal inkább arra kívánjuk felhívni a térségen belüli szakértők és agrárszereplők figyelmét, hogy a székelyföldi térség agráriummal kapcsolatos fejlesztéspolitikájának jelenlegi helyzetében szükséges meghozni egy fontos döntést. Tudomást veszünk-e a térségben működő pontszerű agrárinnová-

ciós kezdeményezésekről, vagy nem? A székelyföldi térség fejlesztésében érdekelt szereplők számára természetesen nem lehet kérdéses az igenlő válasz, azonban szükségesnek tartjuk röviden elemezni az igenlő vagy a nemleges döntés következményeit.

A pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések figyelmen kívül hagyása (értsd: az eddigi gyakorlat továbbvitele) valószínűleg már rövidtávon, de középtávon biztos, hogy az újszerű kezdeményezések gyengüléséhez, felszámolódásához vezet. A lokális szint támogatása nélkül, társadalmi támogatottság nélkül, tevékenységük elismerése nélkül nem lesz elegendő erőforrás a fennálló tevékenységek folyatatására és fejlesztésére. A tevékenységek fenntartása ugyanis nem elegendő, hiszen innovatív jellegük egyik meghatározó aspektusa, hogy képesek voltak valamit (dominánsan nem csak egyvalamit, hanem párhuzamosan több dolgot is) másképpen csinálni. A másképp tevékenykedés egyik szükséges velejárója a folyamatos változás, a fejlődés, a továbblépés szükségszerűsége. Amennyiben a lokális társadalom nem tudja megérteni és elfogadni (természetesen itt fokozatos megértésről és elfogadásról beszélünk) ennek a gyakorlatnak a sajátos logikáját, akkor a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések helyi léptékű integrációja nem lehet sikeres.

A vizsgált kezdeményezések szakmai és társadalmi támogatására azért is van szükség, mert jelenleg ők alkotják azt a réteget, akik innovatív elemeket tartalmazó struktúrákat működtetnek az agrárium területén. Amennyiben ezt zárójelbe tesszük, akkor az utóbbi években kitermelődött előrelépést, haladást, fejlődést tesszük zárójelbe. Ez is jelentős szakma hiba is lenne. Ugyanakkor az is kérdés, hogy az agrárium területén képes-e más formában megjelenni az innováció, vagy csak az egyéni kezdeményezések szintjén. Jelenleg a makroszintről (EU, Románia) induló folyamatok elindítani nem nagyon, jobb esetben csak támogatni tudják a lokális folyamatokat, és kisebb léptékben igaz ez a kijelentés a mezoszintre is (megyei lépték). A lokális szinten kialakult folyamatok támogatására azért is van szükség, mert láthatóan ez az a szint, ahol az innováció megjelenésére reális esély van. Továbbá az itt kialakult és jelenleg működő, agrárinnovációs kezdeményezések társadalmi elfogadtatása révén reális lehetőség nyílik az innováció tágabb értelembe vett térségi megjelenésére is.

Zárszóként megkockáztatunk egy kijelentést: az agrárinnovációs kezdeményezések működtetői csak akkor tudnak integrálódni a lokális és térségi folyamatokba, amennyiben a lokális és térségi agrárszereplők közösségének szerves tagjaivá (netalán kiemelt szereplőivé) válnak. Fejlesztéspolitikai szempontból ennek megfelelően kell(ene) kezelni őket.

Szakirodalom

Biró A. Zoltán – Magyar Ferenc (szerk.) 2013
Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda

Biró Z. Zoltán
Az agrártémák a stratégiakészítési folyamatokban. In: Biró A. Z – Magyar F. (szerk.) Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda, 161–167.

Biró Z. Zoltán 2004
Új vidékfejlesztési perspektíva: a kultúragazdaság. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 63-76.

Bodó Julianna 2004
„Így kollektivizáltak minket…" Kulturális antropológiai elemzés két székelyföldi településről. Helyzet könyvek, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

Czibere Ibolya – Kovách Imre (szerk.) 2013
Fejlesztéspolitika – Vidékfejlesztés. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen

Mátéffy Mária 2004
A Hargita megyei kistérségi szerveződési folyamat öt éve. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 13-30.

Ray, Chistopher 1998
Culture, intellectual property and territorial rural development. Sociologia Ruralis 38 (1.), 3-20.